

INSTAURAREA ȘI ORGANIZAREA REGIMULUI LUI HUGO CHÁVEZ ÎN VENEZUELA (1998-2000)

Sabin-Dumitru COROIAN*

The establishment and the organizing period of Hugo Chávez regime in Venezuela (1998-2000)

Abstract: Hugo Chávez is one of the most renowned leaders of Latin America, in this article we will analyze the pattern of his political way to power, which was the political background of Venezuela in those times, and how did he managed to change people's perception about himself, a former military officer imprisoned in 1992 for a failed *coup d'état*. He was the most widely supported candidate and won the 1998 presidential elections and was sworn as president of Venezuela. He stated in those moments that the constitution of his country must be changed because his political reforms which were presented in his winning electoral platform are against current constitution and those values presented in it. The new constitution was adopted in 1999 and soon after that a new presidential elections were set, he won the 2000 elections and that was the moment when he started to implement radical political and economical reforms which were not very well accepted by foreign powers with high economical influence in South America.

Keywords: Hugo Chávez, Venezuela, constitution, elections, parties, socialism, democracy

Hugo Rafael Chávez Frías, pe numele său complet, este președintele în funcție al Venezuelei. Lucrarea de față are ca scop analizarea regimului instaurat în Venezuela în urma alegerilor prezidențiale din anul 1998, alegeri câștigate de către unul dintre cei mai controversați lideri actuali ai Americii Latine, Hugo Chávez.

Articolul de față are ca obiect de cercetare studierea evoluției regimului Hugo Chávez începând cu momentul cheie, acapararea puterii prin câștigarea alegerilor prezidențiale din anul 1998. Ulterior acaparării puterii urmează – în ordine cronologică – procesul de adoptare a noii constituții în anul 1999. O parte semnificativă a acestui studiu o constituie analizarea articolelor controversate ale textului constituțional. Reinvestirea lui Hugo Chávez ca președinte al Venezuelei la alegerile prezidențiale din anul 2000, reprezintă momentul final al cercetării datorită consolidării regimului său politic.

Cercetarea întreprinsă are două părți distincte, în prima sa parte se discută campaniile electorale din anii 1998 și 2000 dar și adoptarea Constituției din

* Masterand, Secția de Relații Internaționale, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.

1999. Evoluția în sondaje a candidaților la alegerile prezidențiale, analizare partidelor și a coalițiilor implicate în campaniile pentru alegerile parlamentare cât și procesul rescrierii și adoptării noii constituții reprezintă obiectul de studiu al acestei prime părți. A doua parte a cercetării se concentrează asupra analizării Constituției Venezuelei din anul 1999 – Constituția Bolivariană – una dintre cele mai lungi și mai ample constituții care a fost redactate vreodată, conținând nu mai puțin de 350 de articole, unele dintre ele având un ridicat caracter democratic.

Prima parte a studiului are ca punct de plecare decizia lui Hugo Chávez de a candida la funcția supremă în stat la alegerile prezidențiale din 1998. Această hotărâre a fost luată în urma unui sondaj național organizat în anul 1996 de către mișcarea cu caracter politic și social MBR, *Movimiento Bolivariano Revolucionario*, al cărei președinte era. Din rezultatele sondajului reieșea că la alegerile generale din 1998 peste 50% din cei intervievați l-ar alege ca președinte al republicii pe Hugo Chávez, iar peste 65% ar vota platforma sa politică MBR.¹

Adunarea Națională a MBR a hotărât – în urma rezultatelor acestui sondaj – participarea la alegerile din 1998 iar ca și candidat la alegerile prezidențiale a fost propus Hugo Chávez, care de altfel a și acceptat. Înainte de a alege calea electorală MBR a contestat atât alegerile prezidențiale din 1993 cât și pe cele locale din 1995 datorită dorinței membrilor săi de a se convoca o Adunare Constituantă care să rescrie constituția făcând astfel o trecere pașnică spre un nou tip de regim politic, total diferit de cel aflat în criză în acei ani.²

Înainte de a vorbi despre modul în care Hugo Chávez a ajuns la putere în anul 1998, consider că trebuie spuse câteva cuvinte despre ce s-a întâmplat din punct de vedere politic înainte de acel moment în Venezuela. AD, *Acción Democrática*, și COPEI, *Comité de Organización Política Electoral Independiente*, sunt cele două partide care și-au împărțit puterea în Venezuela încă din anul 1958 prin pactul care a rămas în istorie sub numele de strategia puntofijismo.

Numele acestei strategii vine de la numele casei în care a fost semnat protocolul între cele două partide – *Punto Fijo* – locuință ce era în acel moment în proprietatea lui Rafael Caldera, unul dintre liderii cei mai importanți ai COPEI.³ Tratatul de colaborare și de neagresiune între cele două forțe politice, AD (*social-democrați*) și COPEI (*social-creștini*), s-a semnat în anul 1958, ca urmare a înlăturării ultimului caudillio, generalul Marcos Pérez Jiménez. Acordul a mai

¹ CANACHE, Damarys, „From Bullets to Ballots: The Emergence of Popular Support for Hugo Chávez”, *Latin American Politics and Society*, Vol. 44, No. 1 (Spring, 2002), pp. 69-90, pag 71-72.

² TRINKUNAS, Harold A. , „The Crisis in Venezuelan Civil-Military Relations: From Punto Fijo to the Fifth Republic”, *Latin American Research Review*, Vol. 37, No. 1 (2002), pp. 41-76, pag 43-46.

³ ELLNER, Steve, „Political Party Factionalism and Democracy in Venezuela”, *Latin American Perspectives*, Vol. 23, No. 3, Postbonanza Venezuela (Summer, 1996), pp. 87-109, pag 91.

fost semnat și de URD, *Unión Republicana Democrática*, însă partidul respectiv a dispărut în scurt timp de pe scena politică.

Sfârșitul erei Punto Fijo este considerat a fi cel de-al doilea mandat al președintelui Rafael Caldera obținut în anul 1993 cu ajutorul platformei politice *Convergencia* și fără susținerea vreunui dintre cele două partide ale pactului. După alți autori sfârșitul strategiei puntofijismo îl reprezintă câștigarea alegerilor prezidențiale din anul 1998 de către Hugo Chávez.⁴ Concluzionând, pe parcursul a aproape o jumătate de secol, din anul 1958 și până în anul 1998 – sau anul 1993 după alte surse – s-a petrecut o rotativă prezidențială. AD a obținut cinci mandate de președinte iar COPEI doar două mandate, fiecare a câte cinci ani. Doar Carlos Andrés Pérez și Rafael Caldera au obținut fiecare câte două mandate, cel de-al doilea mandat obținut de Rafael Caldera în anul 1993 se consideră a fi – după unele surse – înafara erei Punto Fijo.

Alegerea lui Hugo Chávez în decembrie 1998 ca președinte al Republicii Venezuela trebuie privită din două perspective diferite, perspective referitoare la indivizii ce formează cele două categorii de votanți care au susținut platforma sa politică. În prima categorie de votanți se regăsesc cei care au fost dezamăgiți de strategia puntofijismo – mai ales de ultima sa parte – și care nu prețuiau în mod vădit democrația.

Mai intră în această categorie și cei care prețuiau democrația dar au considerat că liderul loviturii de stat din februarie 1992 – adică Hugo Chávez – și-a înțeles greșeala iar acum încercă să schimbe sistemul politic pe calea electorală.⁵ Democrația nu le adusese acestor indivizi aproape nimic, nu le-a îmbunătățit nici condițiile de muncă și nici condițiile de trai. Majoritatea acestui tip de electorat își are originile în suburbiile orașelor unde trăia o populație foarte săracă și fără un nivel elementar de învățământ, și care se identificau cu Hugo Chávez datorită originii modeste a acestuia.⁶

A doua categorie de votanți – cei cu venituri medii – prețuiau democrația însă la un nivel destul de scăzut, datorită condițiilor grele de trai ale anilor 1990 dar și a reformelor economice ce au avut efecte dezastruoase. Din aceste motive s-au hotărât să își asume riscul de a alege un fost lider de rebeliune militară considerându-l convertit la democrație.⁷

Punctul comun al acestor două categorii de votanți se afla în nevoia de schimbare, mai bine zis a îmbunătățirii sistemului politic respectiv, datorită eșecurilor pe scară largă ale politicilor neolibérale inițiate de administrația președintelui Carlos Andrés Pérez începând cu anul 1988. Slabele îmbunătățiri

⁴ GOTT, Richard, *Hugo Chávez and the Bolivarian Revolution*, London, Verso, 2006, pag 38-40.

⁵ CANACHE, Damarys, Op cit, pag 76.

⁶ ROBERTS, Kenneth M, „Social Correlates of Party System Demise and Populist Resurgence in Venezuela”, *Latin American Politics and Society*, Vol. 45, No. 3 (Autumn, 2003), pp. 35-57, pag 36-38.

⁷ CANACHE, Damarys, Op cit, pag 77.

ale administrației Rafael Caldera – care și-a început al doilea mandat în anul 1993 – au accentuat această situație culminând cu alegerea lui Hugo Chávez ca președinte în anul 1998.

Pentru a înțelege cât mai clar rezultatul alegerilor prezidențiale din anul 1998 este nevoie să facem și o radiografiere a evoluției în sondaje, pe parcursul respectivului an, a lui Hugo Chávez dar și o descriere a partidului său MVR, *Movimiento V [Quinta] República*. Numele partidului a fost schimbat din MBR în MVR deoarece era interzis prin lege să se folosească numele lui Simon Bolívar în campania electorală. MVR – litera V vine de la cifra romană cinci – a fost fondat la finele anului 1997 și avea sediul central la Caracas.

La începutul anului 1998, în pre-campania pentru alegerile prezidențiale din Venezuela din luna decembrie a aceluiași an, Hugo Chávez era cotate prost în sondaje, ocupând doar locul trei, locul doi fiind ocupat de Salas Römer iar locul întâi în preferințele alegătorilor era deținut de Irene Sáez. Fostă Miss Univers încoronată în anul 1981, o femeie tânără care venea dinafara peisajului politic și părea să nu aibă nici un fel de legături cu cele două mari partide tradiționale, AD și COPEI. Programul ei electoral era unul cu o pronunțată tentă populistă, temele principale priveau eliminarea corupției și reducerea birocrăției, teme ce ocupau un loc important și în programele electorale ale celorlalți doi candidați, fapt care demonstrează uniformizarea mesajului politic în acea campanie.⁸

Partidul cu ajutorul căruia a candidat Irene Sáez a fost platforma politică IRENE, Integración y Renovación Nueva Esperanza. Ea era cunoscută datorită realizărilor sale ca primar al unui oraș din periferia Caracasului, Chacao. A reușit să transforme radical zona respectivă, implementând o serie de reforme economice și sociale dar aducând și multe investiții străine. Motivul căderii libere în sondaje pe parcursul anului 1998 ce a culminat cu rezultatul dezastruos înregistrat la alegeri, 2,8% din totalul voturilor, este strict legat de greșeala imensă pe care a făcut-o Irene Sáez.

Tânăra și neexperimentată candidată a acceptat titlatura de candidat la alegerile prezidențiale din partea partidului COPEI, unul dintre cele două partide ale strategiei puntofijismo acuzate că au sărăcit țara. Însă spre sfârșitul lunii octombrie a anului 1998, partidul COPEI și-a retras sprijinul acordându-l de aceasta dată lui Salas Römer, deoarece acesta era deja mai bine cotate în sondaje.⁹ Acceptarea de către Irene Sáez a sprijinului acordat de COPEI trebuie privită și dintr-o altă perspectivă, ea l-a acceptat nu din convingere ci pentru că partidul său nu era în stare să organizeze o campanie electorală la nivel național, nedispunând de suficiente fonduri. Irene Sáez a mai candidat și la funcția de guvernator în statul Nueva Esparta la alegerile organizate pentru acest post în

⁸ VANDEN, Harry E., PREVOST, Gary, *Politics of Latin America: The Power Game*, Second Edition, Oxford University Press, 2006, pag 483.

⁹ CORRALES, Javier, „Strong Societies, Weak Parties: Regime Change in Cuba and Venezuela in the 1950s and Today”, *Latin American Politics and Society*, Vol. 43, No. 2 (Summer, 2001), pp. 81-113, pag 95-97.

anul 1999, funcție pe care a obținut-o fiind sprijinită de această dată de PP, *Polul Patriotic*, platforma electorală a lui Hugo Chávez.¹⁰

Candidatul cotate cu a doua șansă la începutul anului 1998 și care s-a clasat pe locul doi la alegerile din decembrie a fost Salas Römer. Platforma s-a electorală s-a numit *Proyecto Venezuela*, era un partid nou fără legături cu partidele tradiționale. Salas Römer era cunoscut la nivel național ca și guvernator al statului Carabobo, unul dintre statele de coastă ale Venezuelei și printre cele mai dezvoltate.

Salas Römer a avut practic aceeași soartă ca și Irene Sáez. În perioada campaniei pentru alegerile prezidențiale din 1998 își cristalizase o imagine publică pe discursuri împotriva strategiei puntofijismo. Poziția sa a fost totuși duplicitară pentru că în trecutul său politic avusese legături strânse cu COPEI, fiind chiar membru al partidului o perioadă de timp. Relația sa cu AD a fost însă una mai tensionată pe perioada întregii sale activități politice, câștigând chiar postul de guvernator în statul Carabobo în dauna AD. Alegerile au fost pierdute de către Salas Römer tot datorită suportului pe care l-a primit pe ultima sută de metri din partea partidelor puntofijismo, sprijin acceptat chiar dacă întreaga campanie electorală el pozase ca lider anti-sistem. Scorul obținut după numărătoare voturilor a fost considerabil, Salas Römer a strâns aproape 40% din totalul sufragiilor, totuși trebuie subliniat faptul că rata participării la vot a fost una destul de ridicată, însumând aproape 65% din totalul populației.¹¹

Hugo Chávez a câștigat cu ajutorul unei coaliții de mici partide alegerile prezidențiale din 6 decembrie 1998, obținând aproape 56% din numărul total de voturi exprimate, aceste procente însumând în jur de 3.5 milioane votanți, luând în considerare că a fost o prezență la urne de aproape de 65%, foarte mare în raport cu alegerile din 1993 câștigate de Rafael Caldera și platforma sa *Convergencia*, ruptă practic din partidul COPEI.

Alegerile pentru parlament și pentru posturile de guvernatori ce au avut loc tot în anul 1998 la data de 9 noiembrie. MVR era portavoce coaliției PP, *Polo Patriotic*, cel mai important partid după MVR din această coaliție era MAS, *Movimiento al Socialismo*. Mai făceau parte din coaliție și mici partide politice, dar fără ca vreunul dintre ele să aibă suport la nivel național, punctul comun al acestor actori politici era orientate spre stânga eșichierului politic din Venezuela.¹²

Platforma electorală PP a reușit să adune aproape o treime din totalul voturilor exprimate, devenind astfel și cel mai mare grup parlamentar din Parlamentul Venezuelei. Pe lângă aceste locuri în parlament platforma politică

¹⁰ MARTZ, John D. , „Political Parties and Candidate Selection in Venezuela and Colombia” *Political Science Quarterly*, Vol. 114, No. 4 (Winter, 1999-2000), pp. 639-659, pag 643-644.

¹¹ MARTZ, John D, Op. cit, 645.

¹² ROMERO, Anibal, „Rearranging the Deck Chairs on the Titanic: The Agony of Democracy in Venezuela”, *Latin American Research Review*, Vol. 32, No. 1 (1997), pp. 7-36, pag 9-14.

PP a mai câștigat și 15 posturi e guvernatori, opt dintre ele fiind câștigate de MVR. Pentru aceste posturi fiecare partid din coaliție a avut candidați proprii dar fără a candida doi candidați ai coaliției pe același post în același stat. Un succes răsunător l-a avut obținerea postului de guvernator în statul Barinas – statul natal a lui Hugo Chávez – de către tatăl său Hugo de los Reyes Chávez, demnitar care a fost reconfirmat în funcție atât la alegerile pentru guvernatori statelor Venezuelei din anul 2000 cât și în anul 2005.¹³

O problemă importantă a acestor alegeri a constituit-o noua lege electorală elaborată de administrația Caldera. În toamna anului 1997 a fost promulgată o noua lege electorală care stipula faptul că votul trebuie să se facă cu ajutorul unor mașini speciale de vot, care înregistrau amprente. Aceste măsură era adoptată mai ales datorită faptului că un procent important din populația Venezuelei nu știa să scrie sau să citească. Scandalurile au început în momentul în care firma ce a câștigat licitația și care a organizat partea tehnică a alegerilor s-a confruntat cu probleme organizatorice. Pe lângă faptul că oferta propusă de această firmă a fost peste prețul pieței, s-a produs și o întârziere cu aproape cu trei ore a deschiderii urnelor în dimineața zilei de 6 noiembrie 1998, ziua alegerilor parlamentare. La toate aceste probleme s-a adăugat și una foarte importantă, lipsa unui personal autorizat care să se ocupe cu administrarea mașinilor de vot.¹⁴

Procesul investiri lui Hugo Chávez în funcția de președinte al Republicii Venezuela la data de 2 februarie 1999 a produs rumoare în sala în care s-a desfășurat evenimentul. Punctul culminant la constituit îndeplinirea îndatoririi de a jura pe constituția statului – aflată în vigoare încă din anul 1961 – și fiind constituția care a rezistat cel mai mult de la proclamarea independenței Venezuelei în anul 1811. Pe lângă jurământul clasic el a adăugat că jură pe o constituție muribundă dar prin adoptarea unei noi constituții, mai apropiată de spiritul momentului, va aduce democrația și celor care nu au beneficiat de ea. Prin acest discurs confirma proiectul adoptării noii constituții în conformitate cu promisiunile din campania electorală a anului 1998, acesta fiind unul dintre punctele forte care au convins populația săracă să-l voteze.¹⁵

La scurt timp după investire, Hugo Chávez a propus un referendum național ce a avut loc la data de 25 aprilie 1999, referendumul a conținut două întrebări. Prima întrebare făcea referire la dorința de a se forma o Adunare Constituantă care să rescrie constituția iar a doua întrebare făcea referire la adoptarea mecanismului propus de președinte pentru alegerea membrilor Adunării Constituante. Procentele la acest referendum au fost clarificatoare,

¹³ ROBERTS, Kenneth .M, Op. cit. , pag 42-44.

¹⁴ VANDEN, Harry E., PREVOST, Op. cit, pag 484-486.

¹⁵ STOICA, Gheorghe, PANTELIMON, Răzvan Victor, *Tendențe actuale în politica latino-americană*, Editura Institutului pentru Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2007. pag 215-216.

92% dintre alegători a votat DA la prima întrebare, respectiv 82% la a doua întrebare din numărul total al votanților.¹⁶

Acest referendum a demonstrat nevoia accentuată de schimbare în Venezuela, o majoritate covârșitoare dintre cei care s-au prezentat la urne fiind de acord cu rescrierea constituției în conformitate cu ideile președintelui. Trebuie subliniat și faptul că rata absenteismului la acest referendum a fost foarte mare, aproape 65% din totalul populației cu drept de vot nu s-a prezentat la urne. Motivele acestei rate ridicate a absenteismului sunt multe, cel mai important dintre ele este cel privind dezastrul natural ce a lovit nordul Americii de Sud chiar în perioada premergătoare votării referendumului.

La data de 25 iunie 1999 au avut loc alegerile pentru Adunare Constituantă, organism constituțional care avea misiunea să rescrie constituția. Alegerile s-au desfășurat după mecanismul de alegere a reprezentanților adunării propus de președinte și aprobat de referendumul din aprilie din același an. Platforma politică PP în frunte cu partidul MVR – partidul președintelui Hugo Chávez – au obținut aproape 70% din mandatele pentru reprezentanții Adunării Constituante, ceea ce însemna 121 de mandate dintr-un total de 128. Proaspăta constituție a fost supusă votului popular printr-un nou referendum la data de 15 decembrie 1999. Rezultatele au fost îmbucurătoare pentru administrația Chávez, noua constituție a fost votată cu peste 70% din numărul total al voturilor exprimate; rata absenteismului fiind și de această dată destul de ridicată. Noua constituție, purtând numele de Constituția Bolivariană a intrat în vigoare la data de 20 decembrie 1999, stârnind totuși multe controverse în ciuda procesului democratic prin care a fost adoptată.¹⁷

Alegerile din iulie 2000 sau desfășurat sub climatul noii constituții a Venezuelei adoptată în anul 1999. În anul respectiv au avut loc alegeri atât pentru parlamentul unicameral, noua constituție prevedea un parlament unicameral, cât și pentru președinte. Mandatul președintelui era extins de la 5 la 6 ani iar clauza privind mandatele succesive era înlăturată, rămânând totuși limita de doar doua mandate, limită ce practic a dus la crearea unui nou referendum privind modificarea unor articole ale constituției din 1999 și care s-a desfășurat în anul 2007.¹⁸

Alegerile pentru parlamentul unicameral, intitulat Adunarea Națională, s-au desfășurat la data de 30 în luna iulie a anului 2000. Principalul învingător al acestor alegeri a fost partidul MVR care a intrat într-o alianță electorală cu socialiștii din MAS, alianța numindu-se MVR-CONVIVE, a câștigat 91 de mandate, MVR a câștigat 80 de mandate iar MAS a câștigat 21 de mandate,

¹⁶ ELLNER, Steve, HELLINGER, Daniel, *Venezuelan Politics in the Chávez Era: Class, Polarization, and Conflict*, Lynne Rienner, 2003, pag 75-77.

¹⁷ ELLNER, Steve, HELLINGER, Daniel, Op. cit, pag 78.

¹⁸ MOLINA, Jose E. , PEREZ, Carmen B. , „Radical Change at the Ballot Box: Causes and Consequences of Electoral Behavior in Venezuela's 2000 Elections”, *Latin American Politics and Society*, Vol. 46, No. 1 (Spring, 2004), pp. 103-134, pag 105.

practic voturile acordate acestei alianțe au reprezentat aproape 50% din totalul voturilor exprimate liber pentru nou creată Adunare Națională.¹⁹

Pe locurile doi și trei s-au clasat social-democrații de la AD, respectiv social-creștinii de la COPEI, diferențele dintre cele două locuri fiind însă destul de mari. Cele două partide din fostul pactul Punto Fijo, și mai ales AD, care și-a asumat practic dezastrul administrației Pérez, au obținut un rezultat foarte bun, în condițiile în care dezaprobară față de fostul regim era încă foarte mare. AD a obținut 30 de locuri în parlament, fiind votați de 15% dintre alegători, iar COPEI a obținut 8 mandate fiind votați de 5% dintre alegători.

Făcând o comparație cu alegerile din 1998 pentru Camera Deputaților și cele din 2000 pentru Adunarea Națională, vedem un trend ascendent în ceea ce privește MVR și coaliția chavistă, respectiv un trend descendent pentru AD și COPEI. Multe dintre celelalte partide care au candidat la alegerile din 1998 s-au dezintegrat, spre exemplu IRENE, platforma cu ajutorul căreia a candidat Irene Sáez sau Proyecto Venezuela a lui Salas Römer, ce a devenit doar un partid local, cu rezonanță doar în statul Carabobo, stat ce era condus de Salas Römer.²⁰

Un alt partid cu tradiție în istoria Venezuelei, atât în perioada Punto Fijo cât și după, partid care a participat la alegerile parlamentare din anul 1998 și anul 2000 este La Causa R. În anul 1998 partidul a format împreună cu alte partide coaliția PP, ce l-a susținut pe Chávez la alegerile prezidențiale din decembrie 1998, însă la scurt timp după câștigarea alegerilor de către coaliția chavistă, La Causa R a devenit unul dintre criticii regimului Chávez, principala acuză pe care i-au adus a fost moderația ce înconjură reformele sale. La Causa R a reușit să obțină în anul 1998, 3% din voturi, respectiv cinci mandate în Camera Deputaților, iar în anul 2000, 5% din voturi, respectiv trei mandate în Adunarea Națională.²¹ Ar mai fi e adăugat faptul că în nou formată Adunare Națională, populația indigenă avea dreptul să își numească trei reprezentanți separați, pe lângă reprezentanții celor 23 de state federale și districtul capitalei. Numărul total al mandatelor pentru Adunarea Națională a fost de 165.²²

Alegerile prezidențiale din anul 2000 s-au desfășurat concomitent cu cele pentru parlament, situație ce nu a mai avut loc în următorii anii datorită diferențelor numărului de ani dintre un mandat prezidențial și cel de parlamentar. Principalii contracandidați la alegerile prezidențiale din anul 2000 au fost Hugo Chávez și Arias Cárdenas, cei doi având însă un trecut comun. Arias Cárdenas a fost generalul venezuelan din cadrul MBR care a condus rebeliunea din februarie 1992 de la Maracay – rebeliune ce a avut succes – însă rezultatele ei nu au putut fi valorificate datorită faptului că, la Caracas lovitură de stat organizată de Hugo Chávez eșuase.

¹⁹ MOLINA, Jose E. , PEREZ, Carmen B, Op. cit, pag 107.

²⁰ MOLINA, Jose E. , PEREZ, Carmen B. , Op. cit, pag 110.

²¹ ELLNER, Steve, HELLINGER, Daniel, Op. cit, pag 75-77.

²² ROBERTS, Kenneth .M, Op. cit, pag 48-50.

Arias Cárdenas s-a înscris în cursa electorală pentru alegerile prezidențiale cu câteva zile înainte de data limită prevăzută de lege, deși mesajele sale electorale anti Chávez și anti MVR au început să apară încă de la începutul anului 2000. În campania sa electorală a mizat pe o platformă anti sistem – neafiliindu-se nici unui partid politic – pe parcurs întregii sale campanii. S-a comportat ca un individ care nu are de dat socoteală nimănui, nici măcar față de partidele care s-au pronunțat clar pentru susținerea sa la alegerile prezidențiale. Dar cel mai mult, a încercat să elimine orice legătură s-ar putea întrevedea între persoana sa și partidele din fostul pact Punto Fijo, adică AD și COPEI.

Rezultatele obținute de Arias Cárdenas alegerile prezidențiale din 20 iulie 2000 sunt apreciabile, el a obținut 38% din totalul voturilor exprimate, acest procent însemna practic aproape 2,5 milioane de voturi. Rezultat ce nu i-a fost însă de ajuns ca sa-l depășească pe președintele aflat în acel moment în funcție – Hugo Chávez – care a acumulat cu aproape 1,5 milioane de voturi mai mult, adică aproape de 60% din voturi. Chiar dacă nu ar fi acumulat peste 50%, Hugo Chávez tot ar fi ieșit președinte deoarece nici vechea și nici noua constituție nu prevedeau un al doilea tur de scrutin în cazul în care nici un candidat nu ar obține peste jumătate din voturile legal exprimate.²³

Programul electoral al lui Hugo Chávez miza și în acea campanie electorală tot pe dezaprobarea constantă a populației față de fosta strategie puntofijismo și de reprezentanții acesteia. Recunoștea însă faptul că încă nu reușise să ridice nivelul de trai și bunăstarea generală, dar asta se datora – în concepția lui – timpului scurt pe care l-a avut la dispoziție. Motiv pentru care cerea acum un nou mandat cu ajutorului căruia să ducă la bun sfârșit reformele sociale și politice începute deja.²⁴

Atacurile lui Hugo Chávez s-au îndreptat în mare măsură asupra lui Arias Cárdenas, practic principalul său candidat și omul cu care împărțea un trecut revoluționar comun. Cei doi se acuzau reciproc de același lucru, trădarea idealurilor revoluționare de la 1992. Chávez îl considera pe Arias Cárdenas un *Iuda* care se afla acum da partea fostului sistem puntofijismo și care încerca să îl readucă la putere prin orice mijloace. Arias Cárdenas îl acuza pe președintele în funcție ca a menținut corupția sistemului puntofijismo, amplificând-o însă pe o scară mult mai largă.²⁵

Ruptura dintre cei doi a apărut în momentul în care Arias Cárdenas împreună cu alți doi participanți importanți la lovitura de stat din 1992, generalii Jesus Urdaneta și Acosta Chirinos, au scris un raport privind administrația Chávez. Acest raport fusese dat publicității la data de 4 februarie 2000 – data

²³ ELLNER, Steve , „The Radical Potential of Chavismo in Venezuela: The First Year and a Half in Power”, *Latin American Perspectives*, Vol. 28, No. 5, Free Trade and Resistance (Sep., 2001), pp. 5-32, pag 8-10.

²⁴ Ibidem, pag 13.

²⁵ ELLNER, Steve, HELLINGER, Daniel, Op. cit, pag 78.

aniversa opt ani de la lovitura de stat orchestrată de MBR – acuzele aduse erau grave, se afirma că administrația Chávez intensificase corupția. În textul acestui raport, Hugo Chávez era acuzat de trădare a idealurilor revoluționare de la 1992. Nici partidul prezidențial MVR nu a fost cruțat, deoarece era considerat ca fiind principalul exponent al corupției generalizate datorită trecutului politic al numărului doi al partidului, Luis Miquelena, președintele la acel moment al Consiliului Legislativ Național.

Disputele dintre cei doi foști lideri de rebeliuni militare s-au amplificat în lunile premergătoare alegerilor din iulie 2000. Arias Cárdenas a fost întâmpinat cu ostilitate în cartierele periferice ale capitalei, fiind chiar și incidente grave. Unii dintre susținătorii lui Hugo Chávez au aruncat cu pietre sau cu diverse obiecte în Arias Cárdenas și în însoțitorii săi, datorită acestor împrejurări mesajul său politic nu a reușit să pătrund în rândul păturilor sărace ale populației orașelor.

Rezultatul favorabil al alegerilor din anul 2000 îl ajută pe Hugo Chávez să își consolideze fotoliul de președinte al republicii pentru un nou mandat de 6 ani. Primul său mandat nefiind contorizat în cadrul limitei de doua mandate ce o prevedea Constituția din 1999. În conformitate cu noua constituție se prevedea legalitatea a doua mandate prezidențiale consecutive, spre deosebire de cea veche care interzicea expres acest lucru. Hugo Chávez își putea asigura astfel fotoliul de președinte până în anul 2012, lucru care s-a și întâmplat obținând cel de-al doilea mandat la alegerile din 2006.²⁶

A doua parte a studiului de față se ocupă de analizarea Constituției din 1999 –Constituția Bolivariană – adoptată în urma unui referendum național și considerată printre cele mai avansate din punct de vedere al drepturilor omului și al protecției minorităților indigene. Problemele acest constituții apar în chestiunile legate de separația puterilor în stat, instituția referendumului sau de prerogativele președintelui. Chestiuni ce au avut ca efect diverse manifestații, greve la nivele naționale cum a fost cea a petroliștilor din aprilie 2002 sau chiar lovitura de stat îndreptată împotriva Hugo Chávez din aceeași lună.

Una dintre cele mai importante schimbări pe care la aducea noua constituție este cea privitoare la numele statului care urma a fi schimbat din *Republica Venezuela* în *Republica Bolivariana a Venezuelei*. Au fost multe discuții privitoare la această chestiune în timpul redactării constituției în cadrul Adunării Constituante, chiar dacă majoritatea membrilor ei făceau parte din alianța prezidențială PP. Schimbarea numelui aducea cu sine schimbarea tuturor actelor

²⁶ ELLNER, Steve, „The "Radical" Thesis on Globalization and the Case of Venezuela's Hugo Chávez”, *Latin American Perspectives*, Vol. 29, No. 6, Globalization and Globalism in Latin America and the Caribbean (Nov.,2002), pp. 88-93, pag 91.

pe care apărea numele țării, a tuturor siglelor, în concluzie, implica un efort financiar consistent din partea statului pentru a face aceste revizuiuri.²⁷

Până la urmă acest articol a fost adoptat, Hugo Chávez și MVR au reușit să convingă celelalte partide din coaliție să adopte acest articol, argumentând că, dacă se adoptă acest nume se evidențiază faptul că Venezuela nu este singura ci doar una dintre republicile bolivariene. Subliniind astfel faptul că fostele state din confederația *Gran Columbia* adică, Ecuador, Venezuela, Columbia și Panama ar putea crea o confederație a republicilor bolivariene împreună cu Venezuela. La aceste se republici se pot adăuga Peru și Bolivia, care au fost la rândul lor eliberate de Simon Bolívar.

Majoritatea detractorilor actualului regim din Venezuela consideră ca această măsură a fost luat pe un principiu pur ideologic, acela de a întări noul sistem pe care si-l dorea Hugo Chávez și de a da naștere celei de-a cincea republicii, din punct de vedere cronologic. A cincea republică era practic numele și scopul partidului prezidențial MVR, care se traduce prin, Mișcarea pentru a Cincea Republică.²⁸

Trebuie însă adăugat că nu e prima dată când Venezuela își schimbă numele, această istorie a titlaturii oficiale începe cu obținerea independenței față de Spania în anul 1811 sub numele de Venezuela, după care noua republică se alătură celorlalte state din Confederația *Gran Columbia*.²⁹ În 1830 sub președinția generalului Páez, Venezuela se retrage din *Gran Columbia* și își proclamă din nou independența sub numele de Republica Venezuela, fiind păstrată titlatura până spre mijlocul secolului XIX. După Războaiele Federale din anii 1860 Venezuela își schimbă din nou numele, de această dată în, Statele Unite ale Venezuelei, iar în anul 1952, în timpul ultimului caudillo, Marcos Pérez Jiménez, se revine la titlatura inițială de la proclamarea independenței, Republica Venezuela, titlatură păstrată până la adoptarea Constituției din 1999.³⁰

O serie de alte modificări au fost aduse de noua constituție și în ceea ce privește drepturile omului. Secțiunea privind drepturile omului este foarte amănunțită prevăzându-se clar dreptul la educație gratuită, la tratament medical gratuit sau dreptul la un mediu înconjurător curat. Pe lângă aceste drepturi vitale sunt prevăzute și cele privind indigenii, amero indienii, garantându-le acestora dreptul la limbă, cultură, tradiții, chiar obligația de a-și trimite trei reprezentanți în Adunarea Națională.

Un alt capitol important din Constituția de la 1999, este cel referitor la drepturile femeilor și egalizarea drepturilor lor, din toate punctele de vedere, cu cele ale bărbaților. O măsură interesantă este cea privind ambivalența denumirii funcțiilor în stat, adică fiecare funcție, primar, președinte, ministru sau altele de

²⁷ ELLNER, Steve, HELLINGER, Daniel, Op. cit, pag 103-104.

²⁸ ELLNER, Steve, HELLINGER, Daniel, Op. cit, pag 105

²⁹ VANDEN, Harry E., PREVOST, Op. cit, 472-474.

³⁰ GOTT, Richard, Op. cit, pag 128-131

acest tip, are și varianta feminină, spre exemplu președintă, această măsură poate fi privită ca egalitar, nefiind stipulată în alte constituții la ora actuală. Un alt articol foarte interesant este cel referitor la femeile casnice, acestea având dreptul să primească salariul chiar dacă se ocupă doar de treburile gospodărești nefiind angajate în vreun loc anume. Aplicarea acestui articol a rămas totuși la nivelul discuției deoarece nu s-a reușit până în acest moment implementarea acestor măsuri extrem de bizare însă cu un pronunțat caracter de echitate socială.³¹

Instituția Președintelui, în conformitate cu noua constituție din 1999, este cea mai importantă funcție în stat, despre drepturile și obligațiile președintelui se vorbește începând cu articolul 225 și terminând cu articolul 237. Dintre aceste articole voi face referire la cele care sunt mai importante sau care au stârnit controverse. Articolele 225-226 stipulează faptul că puterea executivă este exercitată de președintele statului, el fiind și șeful guvernului.³² Important este și articolul 230 care prevede că mandatul președintelui este de șase ani și el mai poate fi ales doar o singură dată, fiind posibilă realegerea imediată.³³ Atribuțiile președintelui sunt stipulate în articolul 236, printre acestea se numără: dreptul de a schimba vicepreședintele sau guvernul; dreptul de a dizolva adunarea națională; dreptul de a da decrete prezidențiale cu valoare de lege dreptul de a administra trezoreria națională.³⁴

Schimbarea survenită în legătură cu durata mandatului, durată ce a fost prelungită de la cinci ani la șase ani, cât și dreptul de a deține această funcție două mandate succesive - vechea constituție interzicea ca cele două mandate să fie succesive - sunt elemente care au agitat mult spiritele pe scena politică din Venezuela, fiind considerate ca măsuri cu un pronunțat caracter autoritar.

Principalul argument adus de Hugo Chávez în cadrul Adunării Constituante pentru inserarea acestui articol, prin reprezentanții săi din MVR, se referea la faptul că pentru a reface din temelii Venezuela este nevoie de două mandate succesive. Mai apoi, tot el a afirmat că, pentru a-și duce la bun sfârșit toate planurile referitoare la îmbunătățirea condiției sociale a întregii populații ar avea nevoie de mai mult de două mandate, anul pe care el l-a estimat în această privință fiind 2021. Mai trebuie subliniat faptul că, în momentul în care Hugo Chávez a candidat pentru al doilea mandat prezidențial, în anul 2006, au fost voci care s-au opus acestei candidaturi, deoarece era practic a treia oară când candida, însă s-a decis că mandatul obținut pe baza vechii constituții nu conta, având o durată destul de scurtă, cam un an și jumătate de la investirea în funcție, și a reprezentat doar o perioadă de tranziție spre noul sistem ce își dorea să-l implementeze.

O parte interesantă a Constituției din 1999 este cea referitoare la Adunarea Națională, constituția prevedea ca Adunarea Națională - parlamentul Venezuelei

³¹ VANDEN, Harry E., PREVOST, Op. cit, pag 478.

³² *Constitución de la República Bolivariana de Venezuela* Art. 225-226.

³³ *Ibidem*. Art.230.

³⁴ *Ibidem*. Art. 236

- să fie unicamerală, această măsură a fost luată pentru a reduce birocrăția și corupția, dar poate fi interpretată și altfel. Spre exemplu, lipsa unei a doua camere care să aibă un rol de control față de prima și viceversa, poate duce la nenumărate excese, deoarece nu mai există nici un fel de instanță care să poată stopa o lege sau o măsură greșită luată de una dintre cele două camere. Părerile sunt împărțite în această chestiune, cea mai logică interpretare ar fi cea privitoare la faptul că un parlament unicameral ar facilita implementarea reformelor de toate tipurile ale administrației Chávez, mai ales că acesta era mai ușor de manipulat, fiind un număr restrâns de membri și majoritatea afiliați președintelui.³⁵

Separarea puterilor în stat este o chestiune foarte sensibilă în ceea ce privește Constituția din 1999, articolele ce fac referire la această problemă sunt criticate pe scară largă de detractorii regimului Chávez și chiar de organizații internaționale care se ocupă cu investigarea drepturilor democratice, deoarece nu mai este întâlnit în nici o constituție principiul celor cinci puteri în stat. Cele cinci puteri în stat sunt, legislativul, executivul, puterea judecătorească, puterea electorală și puterea publică. Modul în care conlucrează cele cinci puteri este și el foarte interesant, puterea populară pare a fi cea mai importantă, aceasta acționează ca un fel de observator al celorlalte patru, ea veghează la constituționalitatea măsurilor luate de celelalte puteri în stat.³⁶ Cele mai interesante dintre aceste cinci puteri sunt cele două noi care nu mai apar în alte texte constituționale, puterea publică și puterea electorală, fiind analizate în rândurile următoare.

Puterea publică este împărțită la rândul ei în trei instituții distincte: Avocatul Poporului, Procurorul General și Controlorul General. Fiecare dintre aceste trei instituții are atribuțiuni diferite: Avocatul Poporului veghează asupra respectării drepturilor omului de către stat; Activitatea Procurorul General se concentrează asupra respectării drepturilor cetățenești de către instanțele judecătorești; iar în final, Controlorul General veghează asupra bunei administrații a finetelor publice și bineînțeles, asupra eventualelor acte de corupție.

Constituția din 1999 stipulează în articolul 274, articol care face referire la puterea cetățenilor - Puterea publică - următoarele: aceasta trebuie să prevină, să investigheze și să sancționeze faptele care sunt împotriva eticii publice și a moralității administrative; ea trebuie să vegheze la buna administrare și la legalitate în folosul patrimoniului public, la împlinirea și la aplicarea principiilor legalității în toate activitățile administrative ale statului.³⁷

Înainte de a încheia problematica separației puterilor în stat mai trebuie analizat și scopul pe care-l are cea de-a cincia putere, puterea electorală. Puterea

³⁵ ELLNER, Steve, HELLINGER, Daniel, Op. cit, 103-104.

³⁶ GOTT, Richard, Op. cit, pag 122

³⁷ *Constitución de la República Bolivariana de Venezuela Art 274.*

electorală este reprezentată prin Consiliu Național Electoral care veghează asupra respectării procedurilor electorale. În special, acest consiliu se ocupă de alegerile prezidențiale, parlamentare sau regionale însă poate avea atribuții și în ceea ce privește alegerile din cadrul organizațiilor aparținătoare societății civile, cum ar fi diversele tipuri de sindicate. Consiliul poate să intervină în cadrul scrutinelor din aceste organizații prin dorința expresă a acestora sau în urma unei hotărâri a Curții Supreme de Justiție. Crearea acestei puteri electorale este criticată de către opoziții regimului, deoarece consiliul electoral care reprezintă puterea electorală a manifestat de multe ori o putere discreționară, fiind un element politic extrem de eficient în mâna celor care conduc statul.

Puterea discreționară a consiliului s-a manifestat în anul 2004 când s-a încercat printr-un referendum înlăturarea administrației Chávez, acest tip de referendum fiind stipulat în Constituția de la 1999.³⁸ Consiliul Electoral Național a anulat în două rândurile listele de semnături pe care opoziții regimul Chávez le-au strâns pentru a activa referendumul, consiliul a decis că aceste liste erau false, chiar dacă ele întruneau și chiar depășeau cu câteva mii de persoane numărul limită pe care îl prevedea constituția referitor la acțiunea de suspendare a președintelui. În urma protestelor de stradă, listele au fost acceptate iar referendumul a avut loc, însă numărul celor care au votat pentru menținerea lui Hugo Chávez ca președinte al republicii a fost mai mare decât al celor care au votat pentru înlăturarea sa de la putere.

Instituția Referendumului deține o parte importantă în cadrul Constituției din 1999, fiind un fel de instrument popular cu ajutorul căruia cetățenii îi pot trage le răspundere pe cei care conduc statul, inclusiv pe președinte care poate fi revocat din funcție. Problematika referendumului este dezvoltată începând cu articolul 71 și terminând cu articolul 74, aceste articole vorbesc despre diversele tipuri de referendumuri ce pot fi aplicate, în anumite situații, procentul necesar din numărul total al celor ce au fost la urne sau procedura de aplicare a unui anumit tip de referendum, diferă foarte mult de la caz la caz.

Referendumurile în Venezuela, conform Constituției din 1999, sunt de patru feluri: referendum consultativ, referendum de revocare din funcție, referendum de aprobare și referendum abrogativ. Referendumul poate fi inițiat atât de președinte cât și de Adunarea Națională sau printr-o petiție cu un număr de semnatori variabil între 10% și 20% din totalul populației cu drept de vot, aceste procente diferă în funcție de tipul referendumului pentru care una dintre aceste trei părți se hotărăște să-l aleagă.³⁹

Scopul Referendumului Consultativ este acela de a adresa populației o întrebare referitoare la o chestiune de interes național, spre exemplu, dacă statul ar trebui să se alătore unei anumite piețe de liber schimb. Inițial opoziții

³⁸ BARCZAK, Monica, „Representation by Consultation? The Rise of Direct Democracy in Latin America”

Latin American Politics and Society, Vol. 43, No. 3 (Autumn, 2001), pp. 37-59, pag 41-42.

³⁹ *Constitución*, Art. 71-74.

regimului Chávez, cum am supus și mai sus, s-au folosit de acest tip de referendum pentru a revoca din funcție președintele, întrebând populația dacă ar trebui sau nu ca Chávez să demisioneze. Opoziția a ales această metodă a referendumului consultativ deoarece implica un număr mai restrâns de petiționari minimum 10%, planurile acestora au fost practic spulberate prin decizia Curții Constituționale care a hotărât că această întrebare adresată într-un referendum consultativ este neconstituțională deoarece referendumul de revocare a fost creat exact cu acest scop.⁴⁰

Referendumul Revocativ, sau de revocare, poate fi aplicat în momentul în care cel în cauză a ajuns la jumătatea mandatului cu care a fost investit, acesta poate fi revocat printr-o petiție ce strânge cel puțin 20% din numărul total al populației cu drept de vot dintr-o anumită circumscripție. Bineînțeles că numărul petiționarilor variază foarte mult în funcție de persona oficială ce se dorește a fi revocată din funcție, adică primari, guvernatori, membrii ai Adunării Naționale, înalți magistrați sau președinte statului; în cazul revocării președintelui este nevoie de 20% din totalul populației Venezuelei cu drept de vot.⁴¹

Articolul 73 din Constituția Venezuelei, articol ce dezbată problematica referendumului revocativ, mai precizează și următorul aspect important referitor la revocare: „Când un număr de votanți, este egal sau mai mare decât cel al celor care au ales un anumit oficial al statului, votează în favoarea revocării, se prevede că numărul acestora trebuie să fie egal sau mai mare cu 25% din numărul total al votanților înregistrați au votat în scrutinul de revocare, mandatul respectivului oficial trebuie să fie revocat din funcție...”⁴²

Celelalte două tipuri de referendumuri, referendumul de aprobare, sau Referendum Aprobator și referendumul de abrogare sau abrogator, au o importanță mai redusă, administrația Chávez nu s-a folosit încă de ele într-un mod foarte eficient. Referendumul Aprobator este folosit pentru a trece legile importante care ar putea încălca suveranitatea poporului, se apelează la el pentru a legitima acțiunile statului. Ultimul dintre cele patru tipuri, Referendumul Abrogator, este folosit pentru a abroga unele legi, parțial sau total, care contravin într-o măsură sau alta intereselor cetățenilor Venezuelei.⁴³

În concluzie, prima parte a articolului de față explică, cele trei momente importante ale regimului Chávez, câștigarea alegerilor din 1998, rescrierea constituției în anul 1999 și reinvestirea în funcție în urma alegerilor prezidențiale din 2000. Câștigarea alegerilor prezidențiale din anul 1998 de către Hugo Chávez, a reprezentat un punct de cotitură în cariera sa politică, acest mandat obținut pe cale legală deschizându-i drumul spre implementarea reformelor sociale și

⁴⁰ BARCZAK, Monica, Op. cit, pag 44.

⁴¹ GOTT, Richard, Op. cit, pag 123-127

⁴² *Constitución*, Art. 73

⁴³ *Constitución*, Art. 71-74.

politice pe care el le considera necesare și care au constituit baza discursului său electoral în acel an.

Noua Constituție, adoptată în anul 1999, care a înlocuit-o pe cea din 1961, a fost prima din istoria Venezuelei supusă unui referendum popular, ca atare acest procedeu democratic i-a conferit Constituție Bolivariene, cum mai este ea numită, un important aport de legitimitate. Alegerile din anul 2000 au demonstrat forța politică pe care Hugo Chávez cât și coaliția ce-l susținea, *Polul Patriotic*, coordonată de MVR, partidul prezidențial, au reușit să-o dețină pe plan național, obținând o mare parte din mandatele puse în joc.

A doua parte a studiului de față se concentrează pe analizarea Constituției din 1999. Scopul acestei părți este de a evidenția schimbările ce au avut loc în Venezuela în urma adoptării acestei constituții. În analiza textului constituției intră articolele inovatoare cum ar fi cele referitoare la drepturile omului, articole apreciate de toate forumurile și organizațiile internaționale care se ocupă de această chestiune. Analiza de față punctează și articolele contradictorii sau evazive al constituției cum ar fi cele referitoare la separația puterilor în stat, tipurile de referendumuri, parlamentul unicameral sau la schimbarea numelui țării.